

סימן ג

הרב נסים עזריה / חולון

בס"ד יום שמחת כהן, י"א תשרי התשפ"ג

שאלה: אם בחג הסוכות נראים השמים מקושרים בעבים ומטר עומד להיות ניתן ארצה, האם יכול אדם לסמוך ע"ז שלא לאכול או לישון בסוכה כדי שלא יצטרך לצאת באמצע סעדתו או שנתו?

תשובה: עין רואה בחידושי הריטב"א בסוכה (כט.) שכתב וז"ל: ת"ר היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד, אין מטריחין אותו לעלות. ומינה שאם היה אוכל עדיין וראה גשמים באין ושמים מתקדרין בעבים שאוכל חוץ לסוכה ואין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו. עכ"ל. והנה לשונו קשה שכתב שאם היה אוכל "עדיין" וכו' שאוכל חוץ לסוכה, ונראה שיש להגיה כך, ומינה שאם "לא" היה אוכל עדיין וכו'. וכ"ה בחידושי הריטב"א הוצאת מוסד הרב קוק שהוסיפו תיבת לא במוסגר. ומבואר מכאן שאע"פ שעדיין לא ירדו הגשמים מ"מ כיון שרואה שהם ממשמשיין ובאין יכול לסמוך ע"ז לאכול מחוץ לסוכה. וכן מצאתי להמאירי (סוכה כו.) שכתב בזה"ל: ואף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם מפני סכנת צינה שהיא מצויה בלילות במחוזות הללו, וכן שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן, והרי אנו כמורשים מעיקרא וכו' עכ"ל. וגם מדבריו מתבאר שבאופן שבאותו זמן עלולים לבא גשמים, מעיקרא כבר פטור מהסוכה.

ועינא דשפיר חזי להר"ן (סוכה יג. מדפי הרי"ף) שכתב אהא דתנן ירדו גשמים מאימתי מותר ליפנות משתסרח המקפה, וז"ל: ונ"ל מדנקט כהאי גוונא דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר ליפנות אלא משתסרח המקפה כדי שלא יהא מבעט בסוכתו ויוצא, אבל לא התחיל ליכנס בה כל שמצטער מחמת גשמים פטור וכו' זהו דעתי אבל למעשה איני סומך על סברתי אחר שאין בזה ראיה ברורה. עכ"ל. ומצאתי בשו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה (סי' כז אות ב') שהביא דברי הר"ן הללו והעיר שמדבריו משמע שדוקא אם ירדו גשמים אוכל חוץ לסוכה, ושלא כדברי הריטב"א הנ"ל, ואפשר שגם הריטב"א מודה שאין מותר להתחיל אא"כ יורדין גשמים וכדמשמע מדברי הר"ן. ע"ש. וכן ראיתי לעוד כמה מחכמי זמננו שהעירו שמדברי הר"ן ל"מ כהריטב"א. ובמאי דסליק אפתח, דמ"ש הרב דברי שלום שאפשר שגם הריטב"א מודה שאין להתחיל אא"כ יורדים גשמים, הנה פשט דבריו משמע שהשמים

רק התקדרו בעבים אך עדיין לא התחיל הגשם לירד, ומ"ש להוכיח מדברי הר"ן, הנה אף שכן נראה מדבריו, מ"מ יד הרוחה נטויה, דהא עיקר כוונת הר"ן לומר דהא דתנן משתסרח המקפה היינו שכבר ישב והתחיל לאכול, אבל אם עוד לא התחיל לאכול א"צ שירדו גשמים בשיעור זה, ולעולם אפשר שכל שרואה שהשמים מתקדרים בעבים א"צ ליכנס לסוכה. ואף שנקט מצטער מחמת הגשמים, ומשמע בשירדו, אפשר דאף בעומדים לירד בסמוך יהא חשיב מצטער מהגשמים. [ושמעתי עוד ליישב, דמאי דמשמע מהר"ן דדוקא בשירדו גשמים א"צ ליכנס בה, היינו בירדו גשמים קלים שאז אע"פ שלא הגיעו לשיעור של תסרח המקפה, יכול שלא ליכנס בה, אבל באופן שרואה שמים "מתקדרין" בעבים ונראה שמטר עומד להיות ניתך ארצה, אף אם עוד לא ירדו א"צ ליכנס בה. ודוחק].

ובחפשי באמתחת הפוסקים ראיתי להרב בכורי יעקב (סי' תרלט סק"ל) שהביא דברי הריטב"א הנ"ל, וכתב שיש לחוש בזה לענין ברכה שלא לברך. ע"כ. והנה לכאורה יש להעיר ממ"ש שם (ס"ק כח) שהביא דברי המג"א שהאוכל מאכלים השמנים הנקרשים בעת הקור הוי מצטער ופטור מהסוכה, וכתב ע"ז הבכור"י דמ"מ בעוד שלא התחיל לאכול מאכלים הנקרשים וכגון שאוכל פת להמוציא יותר מכביצה, צריך לאכול בסוכה דוקא, ולא יצא מהסוכה על סמך המאכלים הנקרשים שיאכל אח"כ. ע"ש. ולכאורה לפ"ד הריטב"א כיון שידוע שעתיד הוא לצאת כבר פטור מעכשיו, ברם לזה י"ל דכיון דלא תפס במושלם כדברי הריטב"א אלא רק לענין סב"ל, לפיכך כאן פסק לחומרא [ושאני הכא שאף יוכל לברך בעוד שלא התחיל לאכול מאכלים אלו שתלויים בדעתו אם יאכלם או לא]. אלא אי קשיא הא קשיא ממ"ש שם (ס"ק כט) שאף שיורדים טפות לסוכה, מ"מ אם אינם יורדים למקום שיושב שם, צריך לאכול בסוכה בעוד שעדיין אין יורדים עליו ועל שלחנו, ואפשר דאפילו ברכת לישיב בסוכה יכול לברך, וכ"מ במהרי"ל. עכ"ד. וכן העיר עליו בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ז (סי' קצא אות ב) ע"ש. וכדי שלא יקשו דבריו הסמוכים זה לזה, נלע"ד ליישב בדוחק דמ"ש בס"ק כט היינו שיורדים גשמים מועטים וקלים ולא ירדו במקום שאוכל מחמת עובי הסכך וכיו"ב, (ולשון שעדיין אין יורדים, אין הכוונה שעתידיהם להגיע לשם, אלא ר"ל שעתה אין יורדים) ולפיכך צריך לאכול שם ואפילו יכול לברך ברכת לישיב בסוכה, אולם הריטב"א מיירי שרואה שהשמים נתקשרו בעבים ונראה שמטר עומד להיות ניתך ארצה ובכל הסוכה לא תהיה אפשרות לשבת, לכך אין לברך לישיב בסוכה.

והנה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב (סי' רפא, בגליון ש"ע סי' תרלט) הביא דברי הר"ן הנ"ל וכתב ע"ז: יען הריטב"א בחידושיו פשוט בעיניו שאם לא היה אוכל עדיין וראה

הגשמים באים שאוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו, עם כל זה לא מלאני לבי להקל אחרי שהר"ן לא רצה להקל. עכ"ד. וגם בספר דעת תורה למהרש"ם ז"ל (סי' תרלט ס"ה) הביא דברי הריטב"א וכתב שהוא נגד כל הפוסקים, וצ"ע לענין ברכת לישב בסוכה. ע"ש. וכן הסכים הרב שבט הלוי הנ"ל. וגם בשו"ת שבט הקהתי ח"א (סי' קצט) כתב שאינו פטור מהסוכה כל זמן שלא ירדו הגשמים וראיה לזה ממאי דאמרינן דמאימתי מותר ליפנות מהסוכה כדי שתסרח המקפה, ומבואר דכל זמן שלא ירדו הגשמים בשיעור זה אינו פטור מהסוכה. וכן מתבאר מדברי הרב בכורי יעקב שכל עוד שלא התחיל לאכול המאכלים השמנים אינו פטור על סמך מה שיאכלם אח"כ. עכת"ד. ושנה משנתו שוב בח"ג (סי' קצב) ושכן הסכים עמו הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ואולם אחר בקשת המחילה יש להעיר ע"ד כדרכה של תורה. ראשית כל, הנה לא הזכיר שם כלל את דברי הריטב"א, ומה שהביא ראיה ממאי דאמרינן עד שתסרח המקפה לאו שמה מתיא, דהתם מיירי כשהתחיל לאכול בעוד שלא היו עבים וגשמים ואח"כ נתקשרו השמים בעבים וירדו גשמים, משא"כ בנ"ד מיירי כשרואה גשמים ממשמשין ובאין קודם סעודתו. ומה שהביא מדברי הבכור"י [ולפלא שלא ראה מה שהביא שם בסמוך בשם הריטב"א, וכנראה לא ראה דברי הבכור"י במקורם ורק ממה שהובא בשמו במ"ב], הנה כבר כתבנו לעיל שאף הוא חשש להריטב"א עכ"פ לענין ברכה. ואתה תחזה להרב חיי אדם (כלל קמז ס"ז) שכתב: וה"ה כשהיו יורדים גשמים כשהיה בביתו ואכל בביתו, אע"פ שעדיין לא טרח עצמו, אפ"ה א"צ להפסיק סעודתו, אלא גומר סעודתו בביתו. עכ"ל. ובנה אצלו ציון חידושי הריטב"א, ומבואר שקיבל דבריו רק לענין כשכבר היו הגשמים יורדים (ושמא הוקשה לו לשון הריטב"א כמות שהוא לפנינו בלא תיבת "לא", וכנ"ל). ובאמת שאף המ"ב שרגיל להביא דברי הבכור"י בהלכות הללו, ואף הביא מדבריו שם בסמוך, מ"מ קרא שמיטה לדבריו אלו שיש לחוש לדברי הריטב"א לענין ברכה, ונראה דלא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה לזה.

אמנם לאידך גיסא הנה בשו"ת משנת יוסף ח"ה (סי' קח) הביא דברי הריטב"א וכתב שמסתברין דבריו, דמדוע יחוייב ליכנס בה על מנת לצאת ממנה עוד מעט, אלא דמ"מ תלוי מהו הסימן לביאת הגשמים, שאם ישנם ברקים ורעמים ועננים שחורים ונראה שממש בקרוב ירדו גשמים אז יהיה פטור מליכנס בה, ורק אם יש התקדרות שמים בעננים בלבד ואז פעמים שירדו גשמים רק בעוד זמן מה ויכול להיות שיסיים בינתים את סעודתו, אז חייב ליכנס לסוכה. עכ"ד. ועיין עוד לו בחלק י"ד (סי' שכט) ששנה

בזה לפטור, אך סיים שאין לסמוך בזה על אומרי תחזית מזג האויר שצופים שעתיד לירד גשם, אלא רק באופן שנראה שעומד לירד בסמוך ממש וכנ"ל ע"ש.

ואענה חלקי גם אני, שלפע"ד נראה שאחר שמצינו שמלבד הריטב"א כן נראה גם מדברי המאירי, ומדברי הר"ן אין הכרח גמור הפך זה, שיש לנקוט בזה עכ"פ דרך האמצע, דלגבי האכילה יש להחמיר ולאכול בסוכה, ובפרט שכמה פעמים נראה שעומדים הגשמים לירד ממש בסמוך ובסופו של דבר מתאחרים מעט מלירד בכדי זמן שיהיה יכול לסיים סעודתו קודם שיתחילו. ולפי קוצ"ד נראה גם שיכול לברך על אכילתו לישב בסוכה אם הוא באופן שמשער שיכול לאכול כביצה פת בעוד שלא ירדו עדיין גשמים, שאף שהבכור"י חשש בזה לענין ברכה, הנה גם הריטב"א לא כתב אלא שיכול לאכול חוץ לסוכה, ומ"מ נראה שעדיין אינו בגדר מצטער הפטור מהסוכה שאינו רשאי לברך. אבל לענין שינה שטורח גדול הוא לו לקום באמצע שנתו ולילך לביתו, ובפרט שפעמים שצריך להעלות או להוריד עמו הכר והכסת והשמיכות או הסדינים, יש להקל בזה, וכן מתבאר מדברי המאירי הנ"ל שכתב ואף אנו נוהגים להקל שלא ליתן מטות שלנו בסוכה ולשכב שם וכו' שהם עלולים בגשמים הרבה באותו זמן, והרי אנו כמורשים מעיקרא וכו'. עכ"ל. ומה גם שיש לצרף לזה כל מיני טעמים שנאמרו בענין עצם השינה בסוכה המלמדים זכות על אותם שאינם ישנים בסוכה - עיין ברמ"א (סי' תרלט ס"ב) ובאחרונים שם. ואף שבודאי יש להחמיר ולישון בסוכה, מ"מ בצירוף דברי הריטב"א והמאירי יש להקל בנ"ד. [ונכמו שמצינו שחילקו בין אכילה לשינה בכלבו (הלכות סוכה) ובארחות חיים (סי' לח) שלגבי שינה כתבו שכל שנכנס לבית ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לחזור לסוכה, ואילו לגבי אכילה משמע מדבריהם שדוקא כשכבר התחיל לאכול בבית. ועיין בשו"ת דברי שלום מזרחי ח"ה סי' כז. ונראה דטעמייהו דלגבי שינה יש טורח יותר]. וכיו"ב מצאתי להגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני הלכות סוכה עמ' רמז) שהביא דברי הריטב"א וכתב ג"כ לחלק בין אכילה לבין שינה, וטעמא טעים בה וז"ל: ונראה שבזה חלוק אכילה משינה, דגבי שינה אפשר שאף שעכשיו אין עדיין גשמים מ"מ כיון שנראה שכמעט יורדים, דכבר נתקדרו שמים בעבים, בכה"ג אין דרך בני אדם לישון במקום שאפשר שיתרטב באמצע שנתו, משום הכי לא הטריחוהו לעלות לסוכה. אבל גבי אכילה צ"ל דהריטב"א מיייר דנראה שכבר ממש מתחילים לירד גשמים, אבל אם נראה שיש עוד קצת זמן עד שיתחילו הגשמים, חייב עדיין לאכול בסוכה עד שירדו ממש שיכול להספיק לאכול עד שירדו, ומה שנראה שכמעט יורדים אין זה סיבה מספקת לפוטרו. עכ"ל. וכן נלע"ד.